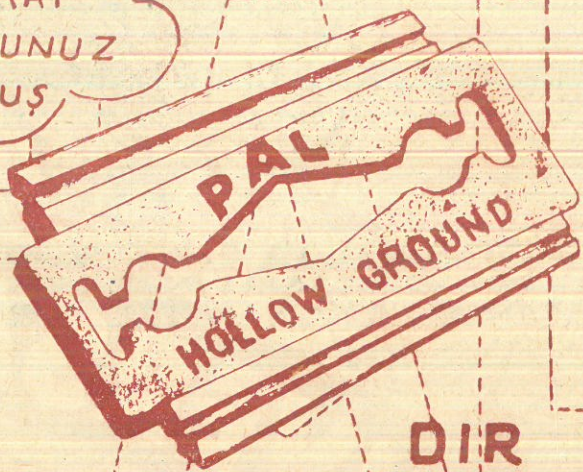

SABAHLARI
İLK DOSTUNUZ
OYULMUŞ

G Ü V E N

Türk Anonim Sigorta Sosyetei

Ödenmiş sermayesi: 1.000.000 lira
İhtiyatları : 6.869.385 "

Herkesin Güven Kaynağıdır

İSTANBUL - GALATA Sümerbank binası

Telefon: 44610

DERGİMİZ

Dergimizin eski ve yeni sayıları: Ankara'da Berkalp, Konyada Yeni ve Geçit, İstanbul'da İkbâl, Beyoğlunda Saray, Beyazıtta Akgün, İzmirde Cerrahoğlu, Erzurum'da Hüseyin Öndüç, Adanada Hüseyin Polisei, Mersinde Hüseyin Özmen, Kayseride Nuh Yener ile Türkiyenin başlıca bayilerinde bulunur.

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

AYDA BİR DEFA İSTANBULDA
ÇIKAR, HALKBİLGİSİ DERGİSİ

Nisan 1950

İÇİNDEKİLER: **.....**
Folklor ve Hukuk Prof. FINDIKOĞLU Z. Fahri
Ölümü Dolayısıyla Vahit Lütfi SALCI M. Halit BAYRI
Âşık Mehmedin Arkasından A. Rıdvan BÜLBÜL
Çöğür Sazı ve Bugünkü Durumu Sadık UZUNOĞLU
Yuvaktaşı, Kırk Kardeş, Kekik Kokusu Muvaffak S. ONAT
Âşık İzni Mehmet Gökalp ALADAĞ
Uludağ Türkmen Etnografyası: 2) Hayvancılık, 3) Beslenmeler... A.R. YALGIN
Cihanbeyliden Ağıtlar İMAMOĞLU İsmet Özalp
Zile'de At Hakkında Bir Araştırma Cahit ÖZTELLİ
Çumranın Alan Köyünde Ekim İşleme Ve'î VAROL
Bir Masal: Kös Köse İhsan HAMAMIOĞLU

Sayı : 9

Kuruş 25

SAHİBİ VE YAZI İŞLERİNİ FİİLEN İDARE EDEN: İHSAN HİNÇER

161

160

siz, külfetsiz, yuvarlana yuvarlana köy de soluğu almış.

Cücanın avdetinden memnun olmayanlar, çarnaçar vâdettikleri mükâfatı vermişler. Fakat bununla da kalmamışlar. Cücanı ortadan kaldırmak için, başka çareler aramaya başlamışlar. Demişler ki:

“Haydi bakalım.. Halıyı getirmek bir iş değildir; asıl iş Dev’in kuş gibi uçan atını getirebilmektir.”

Cücan düşünmüş, kaşını, gözünü oynatmış, ölgünmüş, biçmiş. Sonunda bunu kabul etmiş. Hemen yola düşmüş. Dev’in kulübesine yaklaşmış. Kulübenin karşısındaki ahıra girmiş. Eline de sivri uçlu bir değnek alarak duvardaki bir kovuğa saklanmış. Dev’in gelmesini beklemeye başlamış. Akşam olup, Dev geldiğinde, atını ahıra kapamış, çekilip kulübesine gitmiş. Cücan, biraz sonra elindeki değnekle atı dürtmeğe, at ta kişnemeye başlamış. Bunu duyan Dev, kalkmış: “Bu akşam da hava amma sıcak, hayvan bile rahat edemiyor” demiş, atı ahırdan dışarı çıkarmış. Çayıra salmış.

Dev kulübesine girip, horulduya horulduya uyumaya başlamış. Cücan bunu fırsat bilmiş. Atın üzerine sıçradığı gibi dolu dizgin köyün yolunu tutmuş. Bir gürültü ile uyanan Dev atm yerin de yeller estiğini görmüş. Cücanla atm arkasından bakakalmış. Dişlerini gıcırdatarak: “Bir elime geçersen, seni kovuk kayada akbabalara yem yapmak bovnumun borcu olsun!” demiş.

Bu sefer de bahsi kazanan Cücan, bir kat daha nam kazanmış. Bunu çekemiyenler türlü desiselere başlamışlar. Nihayet biri: “Cücan kendine güveniyorsa, Dev’i buraya getirsin de görelim; o zaman onun kabı davlığını ve halı ile tayın hakikaten Dev’e ait olduğunu anlartız” demiş. Cücan, başını ka-

şınmış, düşünmüş: “Bunu da yapacağım, Dev’i de size getireceğim!” demiş

Bir testere, bir keser, bir miktar da çivi tedarik etmiş. Dev’in dağda avlandığı ormana gitmiş, kalın ağaç dalları kesmiş, bunları bir sandık şeklinde birbirine çivilemeye başlamış, tak tuk diye keser sesleri ormanı kaplamış, bu sesleri işiten dev sesin geldiği tarafa doğru gitmiş. Cücan hiç aldırılmamış, işle meşgul görünmüş. Dev homurdanarak: “Orada ne yapıyorsun?” demiş. Cücan; “Sorma Dev amca, şu dağın yamacındaki köyde bir Cücan vardı, öldü ona tabut yapıyorum” demiş. O zaman Dev, dişlerini gıcırdatmış; “O benim elime bir geçmeliydi ki bak ölmek nasıl olurmuş, ben de sana yardım edeyim” demiş. En iri ağaçlardan kütükler getirmiş. Cücan da bunlardan Dev’in sığabileceği büyüklükte sağlam bir sandık yapmış. Deve: “Acaba sandıkta bir aralık kalmış mı, içine gir de bana ışık gelen yerleri söyle” demiş. Dev, sandığa girmiş. Cücan, “Nerede aralık var?” diye sormuş. Dev ışık gelen yerleri söylemiş. Cücan bir çivi oraya çakarsa bir çivi de kapağa çakmağa başlamış. Böylece sandığı sımsıkı çivilemiş. Deve: “Artık her yer tamam, nefes deliği bile kalmadı. artık kanağ açtık çıkayım” demiş. Cücan sağ elinin işaret parmağı ile gözünün pınarını aşağı çekerek: “Pışış.. Açmam, iste. o Cücan benim” demiş; sandığı tangır manırdan dağdan aşağı yuvarlamış hövlece soluğu köyün ortasında almış. Cücan da bu suretle dillere destan olmuş.

Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine derken, sabah olur erken ben masalımı bitirirken, gökten üç emma düştü biri bana. biri masalı söyle yene, biri de sövleyenin ismine, kabulları da dinleyenlere.

İkinci Baskı Tarihi : 1.8.1972

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

AYDA BİR DEFA İSTANBULDA ÇIKAR, HALKBİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ VE YAZI İŞLERİNİ FİİLEN İDARE EDEN: İHSAN HİNÇER

SAYI : 9

NİSAN 1950

SENE : 1

FOLKLOR ve HUKUK

Prof. Fındıkoğlu Z. Fahri
İktisat ve Hukuk Fakülteleri
Sosyoloji Profesörü

Şimdiye kadar hep edebî folklorundan bahsedildi. Bazı himmet erbabı bize tab folklorunu da tanıttı ki, bu arada Prof. Süheyl Ünver ile Prof. Tevfik Remzi başta gelmektedir. Genç doktorlarımızdan ve H. B. D. üyesi Balcıoğlu, bu sahada çok şeyler vad ediyor.

Fakat hukuk folklorundan hemen hiç kimse bahsetmiyor. Halbuki içtimai müesseselerin en mühimi olan hukuk ile folklorik araştırmalar arasında sıkı bir münasebet vardır. Bu münasebetler iki çeşittir :

1 — Nazari münasebet : Hukuk tarihine yardımcı bir hukuk folkloru, örf ve âdetlerin mahiyetini gösterecek ve yazılı vesikalardaki hukuk bilgisini tamamlayacaktır. Hukuk tarihi ilmi, böyle bir hukuk folkloruna dayanmadıkça bir işe pek yaramıyacak, yahut noksan kalacaktır.

2 — Amelî münasebet: Hukukun en mühim hâdisesi olan «tedvin - Codification» işinde hukuk folkloru büyük rol oynar. Hukukun «Folklor Rehberi» büyük bir hizmet yük hizmetler ifa edecektir. 1907 tarih

li İsviçre medenî kanununun yapıcısı olan Huber, İsviçre kanunlarını hukuk folkloruna dalmak ile bu işi başarmıştır. Fransada 12 nci asırdanberi «Coutumier - Örf kitabı» ismini taşıyan tetkikler. Fransız örf ve âdetini tesbit etmiş, sonra bunlar süzüle süzüle, akıl kalburundan geçe geçe 1804 tarihli medenî kanuna zemin hazırlamıştır.

Fakat bizdeki hukuk hayatının bugünkü kabulcü ve iktibasçı durumu bu yoldan yürümeye müsait değildir. Bütün kanunlarımızı tercüme, iktibas ve adaption yolu ile alıyor, kendimize dönemiyoruz. Dönüp ne bulacağız? İtirazını ileri sürecektir basit görüşlü ve hakikî garbi anlamamış olanlarla konuşmak istemediğimiz için bu sorguyu bir tarafa bırakıp ve Türk folklorcularını müstakbel Türk hukuk müesseselerine folklorik malzemeler hazırlamağa davet ediyorum. Bu hususta İstanbul Üniversitesince neşredilen «Folklor Rehberi» büyük bir hizmet yük hizmetler ifa edecektir. 1907 tarih

Folklor
ife edebilir

Vahit Lütfi SALCI

Yazan : M. Halit BAYRI

Eski arkadaşımız Vahit Lütfi Salcı'nın, Şubatın (1950) ilk haftası sonunda Kırklarelinde Tanrının rahmetine kavuştuğunu esefle haber aldım. Musikînas, şair, folklor sahasında gerçekten çalışkan bir araştırmacı ve yazar olan bu bahtsız adamın ölümlü karşısında hissettiğim teessür hudutsuzdur. Nafakasını kazanmak ve ailesinin geçimini şöyle böyle sağlamak için hiç durmaksızın didinmekle geçen fırtınalı hayatının yoksul, endişeli ve tesellisiz günlerinde bile okuyup yazmaktan ve öğrendiğini başkalarına da öğretmekten zevk aldığı bilenlerin, Vahit Lütfi Salcı'nın adını her vakit saygı ile anacaklarından eminim.

Vahit Lütfi Salcı, 1875 tarihinde dünyaya gelmiştir. Kendisi vesile buldukça: «Beni ötede beride dolaştıran ab-ü-danedir, yoksa ben İstanbulda doğdum, doğduğum ev, Kumkapı civarında Kadırga meydanında idi» der, İstanbuldan uzakta yaşamak zorunda kaldığından dolayı duyduğu hüznü ve kederini saklamak istemezdi. Vahit Lütfi Salcı'nın babası, telgraf müfettişlerinden Lütfi Bey adında bir zat idi. Baba soyunun kökü, ilk Osmanlı Türklerine sal yaptığı söylenen bir işçi olduğunu, bu sebeble ailelerine «Salcılar» denildiğini merhum arkadaşımızdan birkaç defa işittim. Kendisinin Ağâh Salcı, Safi Salcı adlarındaki amcaları ve Sadberk Salcı adındaki halası yakın zamanlara kadar yaşamakta idiler.

Vahit Lütfi Salcı, ilk ve orta tahsilini İstanbulda bitirmiştir. Yüksek tahsiline devam ederken, ikinci meşrutiyetin ilânından yedi yıl önce 1899 tarihinde İkinci Abdülhamid'in korkunç ve yıkıcı idaresi aleyhinde bulunduğu cihetle yakalanarak dokuz ay hapis edildikten sonra Elâzığa sürgülmüştür. Vahit Lütfi Salcı'nın ömründe bu uğursuz hâdise ile başlayan ızdırıp ve karanlık, artık onu son nefesine kadar bırakmamıştır.

İkinci meşrutiyetin ilânına kadar Elâzığda kalan Vahit Lütfi Salcı, ancak 1908 senesinde hürriyetine kavuşabilmiş ve İstanbula dönmüştür. Bundan sonra evlenen ve ilk çocuğunu kaybetmek felâketine uğrayan arkadaşımız, nihayet kurduğu yuvanın çökmesi gibi büyük bir acı ile de karşılaşmıştır. Bana yazdığı bir mektupta diyor ki: «1933 de harap edici bir maceranın

kahramanı olmuş ve perişan bir halde İstanbulla düşmüştüm. Adetâ bir Mecnun, bir serseri gibi idim. Sefalet yakamdan tutmuş, beni yerlere sermişti. Tanıdıklarım rastladıkça bana şaşıyor ve acıyorlardı.» Vahit Lütfi Salcı'nın daha sonra yeniden bir yuva kurduğunu, Lütfi ve Ülkü adlarında iki çocuğu olduğunu Ülkü'nün yedi yaşında öldüğünü biliyoruz.

Vahit Lütfi Salcı, Silivri nüfus memurluğunda, Kırklareli vilâyeti özel muhasebesinde Alpulu şeker fabrikasında çalışmış, bu resmi veya yarı resmi işlerinin dışında ayrıca Garb ve Şark musikileri öğretmenliği de yaparak pek çok talebe yetiştirmiştir. Fakat o, bunların hiç birini benimsemeği aklından geçirmez, «Benim mesleğim yazarlıktır» diye ısrar etmekten hoşlanırdı. Eğer hayatına yakından ve dik katle bakılacak olursa, üzerinde hangi resmi sıfat bulunursa bulunsun, kazancını nerede ve ne suretle sağlarsa sağlasın, yazı yazmaktan bir gün bile vazgeçmediği görülen Vahit Lütfi Salcı'nın, bu iddiasını haksız ve yersiz bulmak hayli güç olur.

Vahit Lütfi Salcı'nın ilk yazısı, henüz talebe iken 1898 senesinde İstanbulda Musavver Terakki gazetesinde çıkmıştır. Türk musikisine aid olan bu ilk yazıdan sonra Altıok, Bartın, «Bati Yolu, Hanımlara Mahsus gazete, Halk Bilgisi Haberleri, İrtika, Malûmat, Millî Gazete, Millî Mecmua, Öz-dilek, Öz Dilimize Doğru, Tanrı Dağ, Türk Folklor Araştırmaları, Türk Yurdu, Ülkü, Vakıf, Varlık, Yeni Işık, Yeni Türk, Yeşil Yurd, Yücel gazete ve dergilerle birçok yazıları neşredilmiştir. Arkadaşımızın kitab halindeki eserleri de şunlardır: Feri-yadı İstibdad, Hafîye Darbesi, Halk Musikisi, Saz Şairleri gibi, Türk Gizli Musikisi, Türk Gizli Oyunları, Kızılbaş Şairleri, Trakya'da Türk Kabileleri, Türkleşmiş Hıristiyan Bektaşî Şairleri, Türk Alevî Kadın Şairleri. Bunlardan son ikisinin, müellifinin bütün isteklerine rağmen basılmadığını ve artık basılması ihtimali de bulunmadığını esefle söylemeliyiz.

Yukarıda işaret ettiğimiz gibi Vahit Lütfi Salcı, her şeyden önce musikînas ve şairdi. Daha çocukluğunda Bektaşî âlemlerine karışmış ve musiki ile küçük yaşlarında Bektaşî tekkelerinde temasa gelmiş olan Merhum, musiki kabiliyetini en iyi tarz-

da geliştiren büyük üstadlardan ders alarak yetiştikten sonra, Anadolu'da ve Rumelide uzun müddet halk tekke musikilerini incelemek fırsatını da bulmuştur. Eserleri arasında saydığımız «Gizli Türk Dini Musikisi» ve Gizli Türk Dini Oyunları adlarını taşıyan iki kitabı, bunun delilleri olarak gösterilebilir.

Vahit Lütfi Salcı, aruz ve hece vezinleriyle yazdığı şiirleri «Saz Şairleri Gibi...» adı altında toplamıştır. Kendisi bu eserinin ön sözünde şöyle bir mütalâa ileri sürmektedir: «Kitabın adı, Saz Şairleri Gibidir. Bu adı seçmek, bir takım tetkiksiz kimselerin tenkidini derhal üzerine çekmek demektir. Kitapta bu isim görüldüncce halk şairlerinden müteessir olduğumu iddia edecekler çoktur. Halbuki saz şairleri tarzında şiir yazmak, onları taklîde yeltenmek veya onların tesiri altında kalmak sayılmaz. Bana kalırsa asıl Türk edebiyatı, asırlardanberi gittikçe zenginleşerek yürüyüp gelen halk edebiyatıdır. Türk edebiyatına yüksek bir seviye kazandırabilmek için bir taraftan halk edebiyatındaki ve-

zin ve şekilleri kullanırken, bir taraftan da görüşte, duyuşta, düşünüşte yeniliğe doğru gitmek zaruridir. İşte ben bu kanaatleri şiirlerimi halk edebiyatındaki vezin ve şekillerle yazdım ve onları göğsünde toplayan esere «Saz Şairleri Gibi» diye ad tak-tım. Şiirlerini kitab halinde bastırırken vahit Lütfi Salcı'nın, eserinin ilk sahifelerine önemle kaymetmeğe lüzum gördüğü bu mülâhazalar, öyle birdenbire red olunacak mahiyette değildir. Ancak bu bahiste esaslı bir tahli ve tenkide girişmek, bu yazının çerçevesi dışında olduğundan, onları şimdilik sadece not ederek geçiyorum.

Vahit Lütfi Salcı'nın şiir kitabında kırk yedi koşma, bir ağıt, on dört nefes, beş gazel, iki kalenderî, bir muhammes, üç müseddes, sekiz taşlama ve onbeş mani vardır. Bunlardan koşmalar hakkında şair ön sözünde şunları söylemektedir: «Koşma tarzında olan şiirleri yazarken mutlak surette mısraların 6+5=11 olmasını iltizam etmedim. Çünkü saz şairlerinin yüksek ve tanınmış üstadları bu kayda tâbi olmuşlardır. Halbuki bazı edebiyatçılar tarafından yazılan kitap ve makalelerde 6+5=11 in şart olduğu ileri sürülüyor ki, bu pek yanlış bir kanaattir. (Meşhur halk şairlerinin eserlerinden örnekler verildikten sonra) bunlara benzeyen daha bir çok halk şairlerinin koşmalarından örnek göstermek mümkündür. Şu halde 6+5=11 şartı nereden geliyor? Yalnız bir tesadüf vardır ki, on birli vezinde dikkat ve itinaya lüzum kalmaksızın mısralar en çok 6+5=11 gelmektedir. Bunu gören bazı kimseler, on birli vezinin ilk cüz'ünün altı ve ikinci cüz'ünün beş heceli olması gerektiğini sanarak bunu bir temel unsur şeklinde kabul etmişlerdir.» Vahit Lütfi Salcı'nın on birli vezinin terkibi üzerinde bu tarzda düşünüşü yerinde midir? Bu ciheti de -ko numuzu ilgilendirmediği için- bu yazıda incelemek istememekte haklıyım sanıyorum.

Bu satırlardan pek iyi anlaşılıyor ki, Vahit Lütfi Salcı, Bektaşî akidelerini benimsemiş, bir zamanlar ve belki uzur, bir müddet, köy Bektaşîleri ve Alevileri arasında yaşamış ve birçok Cem âyinlerine katılmıştır. Bu suretle ruhunun ne mahiyette bir ihtiyacına cevap verdiği belli olmayan arkadaşımıza, bu yolu tuttuğundan dolayı serzenişte bulunmağı düşünmek bile yanlıştır. Yalnız cem âyinleri onu, ispirotolu içkilerin her türlüüne, kötü bir şekilde alıştırmış, o bu korkunç alışkanlığın-

KONYALI AŞIK MEHMEDİN
ARDINDAN

Aşık geldin, aşık gittin toprağa,
Gözler seni arar, dil seni söyler.
Yıllardır hasrettin yeşil yapıya:
Mevsim seni ister, gül seni söyler..

Türkü yakıp, siler idin yazını
Bahar edemedim kara kışını.
Hor mu gördü felek kuru aşını,
Çiçek sana açar, dal seni söyler.

Kaç güzelin acep çektin nazımı,
Kaç dilberin takib ettin izini!
Hastaların güldürürdün yüzünü:
Yetim sana ağlar, dul seni söyler..

Kader denzinde yüzdün boşuna,
Çile çekmek gider meydi hoşuna?
Sıra sıra konup mezar taşına,
Kuşlar sana öter, yel seni söyler..

Bunca mısraların bohçanda azık
Kanayan yüreğin yine mi ezik?
Elimdeki sazın akordu bozuk
Mızrap seni bekler, tel seni söyler..

Ali Rıdvan BULBUL

dan ölüncüye kadar kurtulmak çaresini ele geçirememiştir. Bu münasebetle hatırıma gelen bir hâdiseyi anlatmak isterim :

1937 senesinin ilkbaharında Vahit Lüt-fi Salcı, Kırklarelindeki işini, gücünü, evini bırakarak İstanbula gelmişti, bu fırsattan faydalanarak beni de ziyaret etmek zahmetine katlandı, tatlı tatlı konuşurken söz arasında parasızlıktan Kırklarelince dö-nemediğini ağzından kaçırdı. «Halk Bilgisi Haberleri» dergisinde çıkan yazıları için Eminönü Halkevinden alacağı olan para-nın hemen verilmesini sağladım. Memnun olarak otobüse yetişmek üzere benden ayrıldı. Fakat ertesi gün sokakta rastlayarak hayretle Kırklarelince niçin dönmediğini ondan sordum. Bir gün önce aldığı para ile o akşam kendisine mükellef ve her ta-rafi mamur bir ziyafet çektiğini ve tekrar parasız kaldığını öğrendim. Bu acı durum önünde teessüre kapılmamak ve bu değerli adama acımamak kabil miydi?

Bu yazıyı, Vahit Lütfi Salcıyı rahmetle anmağa vesile olur ümidiyle hazırlarken, onun şairliğine ve şirlerine de az çok tem-asma etmeğe çalıştım. Musiki ile ilgili arka-daşlar da kendisinin musikîşinashğı ve mu-siki öğretmenliği üzerinde duracak olurlar sa onun daha çok tanınmasına hizmet et-miş olacaktırlar. Vahit Lütfi Salcı'nın yak-ın dostları Ahmet Adnan Saygun'un, Mahmut Ragıp Gazimihal'in ve Sadi Ya-ver Ataman'ın bu hizmetten sakınmıya-caklarını muhakkak saymamak için sebep yoktur.

Balaban sırtından baktım Kırlara,
Görünür evleri dam dam üstüne.
Çıkamadım bayırlara, sırtlara,
Göğsüme yıkıldı gam gam üstüne.

Felek bana hicran oku batırdı,
Sahralarda Mecnun gibi yatırdı,
Derdimin hesabın gün gün arttırdı,
Yekünuna vurdu zam zam üstüne.

Bir zamanlar ben de gençtim, güzeldim,
Taze sevgililer bulup gezerdim,
Onlara semaî, destan düzerdim,
Kurardık beraber cem cem üstüne.

Vahid geç artık bu kuru emekten,
Boşuna hayatı sürüklemekten,
Ömrümde bir vefa gördüm felekten,
Şarab sundu bana zezem üstüne.

Bir güzel yâr sevdim deyü yârenler,
Kazandım şöretle şan şan üstüne.
Konuştuğumuzu sezip görenler,
Şüphelere düştü zan zan üstüne.

Bir zamanlar yârim ile ayrıldık,
Aramızda sözler geçti darıldık,
Sonra barıştık da tekrar sarıldık,
Kattık canımıza can can üstüne.

Düşünceleri bir yana bıraktık,
İnsan, hayvan geçmez yerlerde yattık,
Gönül kâbesini puthane yaptık,
Taktık kulesine çan çan üstüne.

Başımı koyardım nazik kollara,
Vahid bakar şimdi sağa sollara,
Yârim gelecekmış deyu yollara,
Yaptırdım billâhi han han üstüne.

Aşkım vuran, yıkan kasırgasında,
Başımdan esmedik yeller mi kaldı?
Taşkın tufanların her dalgasında,
Üstümden aşmadık seller mi kaldı?

Ömrümü yıprattım aşkın yelinden,
Feryadlar duyarım gayet derinden,
Aksine giden şu bahtım elinden,
Öpmediğim namerd eller mi kaldı?

Gel denilen yere geldiğim için,
Er denilen yere erdiğim için,
Herkesi inanıp sevdiğim için,
Duymadığım acı diller mi kaldı?

Okuduğu harfi bile bilmeyip,
Gözündeki pus perdeyi silmeyip,
Başındaki cılk yarayı görmeyip,
Bana kel demedik keller mi kaldı?

Şikâyet eyleme Vahid vaktinde,
Gayetle güzeldin sen gençliğinde,
Şöl vuslat bezminde, güzel ceminde,
Sarmadığım ince beller mi kaldı?

Şarab mı dökülmüş yanaklarına,
Neden böyle benek benek kırmızı?
Baktıkça incecik dudaklarına
Duyarım içimde ince bir sızı.

Baksam senin doya doya yüzüne,
Kansam senin tatlı dilli sözüne,
Yatsam senin bir akşamcık dizine,
Saysam gökte yedi kardeş yıldızı.

Rakipler aşkıma engel gibidir,
Sevdam çoşup taşmış bir sel gibidir,
Sevgim vuran, yıkan bir yel gibidir.
Durduramaz kimse bu coşkun hızı.

Dünyada felekten var mı öç alan,
Aşk yolunda kaldın ey Vahid yayan,
Dudaklarındır şu gönülümü çalan,
Dişlerimle tutayım o hırsızı.

M. Halit BAYRI

Çöğür, Anadolu'da çok yaygın bir kelime ve öz Türkçedir; develerin ye-diği diken ağaç dikenini, çalı anlamına da gelmektedir (1). Çöğür sazına ne-den dolayı böyle bir isim verildiğini kesin olarak bilmiyoruz. Fakat, bazı kırıışli sazların menşesinde olduğu gibi, çöğür sazının, çöğür dikeninin sert ve dik kıllarından mülhem olduğu söy-lenebilir (2).

Çöğür sazı XIV. yüzyılın başında Kütahya'da icat olunmuştur. Evliya Çelebi bunu şöyle anlatır: «Çöğür sa-zının mucidi Germiyan padişahların-dan alüde-i aşkı ilâhi Yakub-u Ger-mi-yânî'dir. Kütahya'da Zirhkeş bağla-rında yatar (3). Bu saz levendane beş kıllı, tahta göğüslü, 26 perdeli, göğde si büyük bir sazdır. Ekseri Yeniçeri o cağına mahsustur.» (4).

Çöğür sazının kırıştan madenî tele inkılâbı, diğer sazlarda olduğu gibi, çok kuvvetli bir tahmine göre XIV. yüzyılın sonlarına doğru oluyor (5). Şurası şayanı dikkattir ki, Pây-i sü-tûr denilen ve çobanların çaldıkları küçük bir nevi çöğür (kıl telli imiş; ancak bu saz Anadolu'da değil Hora-sanda kullanılmıştır): «Pây-i sûtûr: çobanlara mahsus bir nevi kerih-üs-savt çöğürdür; hayvanat ayağının tır naklarını oyup içlerini boşaltıp kurut tuktan sonra üzerine tahta edüp ve atkılarını geçirüp çalarlar» (6). Bu bil-giyi veren ferhenk bir Tebrizlinin ese-ridir (Farsçası XIV. yüzyılda yazıl-mıştır).

Çöğür icat olduğunda -yukarda öğrendiğimiz gibi- 5 kırıışliydi (7). Yal-

nız hangi yüzyılda şimdiki halini al-mağa başladığı malûm değildir. XVIII yüzyıldaki bir kaynak; «sekiz nefer yeniçeri şairleri, başlarında keçe ve arkalarında birer kaplan postları, si-nelerinde tabılvar» çöğürler çalarak... böylece gittiler» derken o yüzyıldaki durumdan bizi aydınlatacak derecede bilgi vermiyor (8). Çöğür icat olundu ğundan bu zamana kadar önemli bir çok değişikliğe uğrayarak, şimdiki halde 12 telli ve 32 perdelidir. Sapi ile birlikte uzunluğu 110 cm. dir. Akordu beş düzen üzerine, kürdî taksimlere göre düzenlenir. Tasım (göğsünün) or-tasında köprü bulunur: Köprünün yüksekliği 5 cm. dir. Köprü ile arka-ucu arası 8 cm. Göğüs tahtasının en-liliği 17 cm. dir. Perde bağları ihtizası kolaylaştırmak için, «Sarı kantin» ile bağlanır. En üst tele Bam teli tabir edilir. Bütün telleri aynı numaralı (38

(1) Tanıklarıyla Tarama sözlüğü; II, S. 243.

(2) Kütahyada Çöğürler köyü vardır. Arazi ço-raktır; çöğür dikeninin bolluğu yüzünden bu ad veril-miştir.

(3) Zirhkeş (Serkeş) bağları: Sultanbağı mahallesi civarında bir semt adı ki yeri kat'i olarak bilinmiyor. Kütahya Germiyanogulları idaresinde iken Germiyan hükümdarlarının oturdukları bahçelik bir saray olsa gerek. Ölen Germiyan hükümdar ve hatunları buraya gömülürlermiş.

(4) Evliya Çelebi Seyahatnamesi; C I, S. 638.

(5) Türk Folklor Araştırmaları dergisindeki «Ma-denî tellerin ilk olarak halk sazlarına takılışı» adlı ma-kaleme bakınız. Satı: 7, S. 106.

(6) Burhan-ı Katî' Sözlüğü (Âsım tercümesi).

(7) Bulgara denilen saz da bazan beş telli oldu-ğuna göre çöğürle aralarında nasıl bir benzerlik oldu-ğu araştırılmalıdır.

(8) Naima (XVII - XVIII).

Âşık İznî

Yazan : Mehmet G. ALADAĞ

Halen sağ olan ve Yusufeli ilçesinin Zor köyünde bulunan değerli şair Ali Huzuri Coşkun'dan aldığımız malûmata göre Âşık İznî, 1854 yılında doğmuştur. Yusufeli'nin Zor köyünde bulunduğu müddetçe çift çilik yapmış, 20 sene kadar da muhtarlıkta bulunmuştur. Aşağıya alacağımız (ister isen köye muhtar ol) redifli mizahî destanı, bu yirmi senelik muhtarlıktan sonra çek tiği sıkıntının, köy halkının verdiği eziyetlerin bir ifadesi olarak söylemiştir.

İznî, hayatının sonuna kadar sazına sadık kalmış, yemiş ağaçlarıyla süslü, Çoruh'un coşkun, musikili sesiyle şenlenen Zor köyünde irticalen bir çok şiirler söylemiştir. Elimizde ancak iki mizahî destanı (1) ve bir güzelleme var.

Hayatının son senelerinde Anadoluda bir geziye çıkmış, zaten ihtiyar olan âşık

numara çelik tel) telden takılır (9).

Anadoluda ve bilhassa Sivas dolaylarında bu saza umumî yerlerde Meydan sazı da diyorlar. Âşıkların en muhteber sazı buydu. Bektaşî âyinlerinde de yer alırdı. Tarihte çöğür çalarak tanınan saz şairleri az değildir.

Çöğür çalmada pek usta olan kıdemli bir saz şairi bana iyi çöğürün Bursada kestane ağacından yapıldığını ve gene Bursada 15 telli çöğür görüğünü söylemiştir ki (10) bu da ayrıca düşündürücü ve incelenmeğe değer bir konudur.

Çöğürün bazı Kafkas bölgelerine kadar yayılmış olduğunu gösteren izler için C. Sachs'in müzik âletleri hakkındaki kitaplarına bakınız. (Ezcümle; C. Sachs, Reallexikon der Musikinstrumente, Berlin).

(9) Bu ölçüleri Kütahyada, saz şairi Nuri Çavuş'tan aldım. Kendisine teşekkür ederim.

(10) Bu saz şairi Keleroğlu Ethem'dir. Kütahyalı saz şairlerinden ayrıca bahsedeceğiz.

1929 yılında (75) yaşında, Merzifon'un Saraycık köyünde vefat etmiştir.

Bir güzelleme ve bir destanını aşağıya alıyoruz :

Ala gözlerine kurban olduğum
Beni yaktı yâr sürmeli gözlerin
İşimden, gücümden aptal eyledi
Ömrümün yaktı yâr sürmeli gözlerin.

Yâr güller açılmış hüsnün bağında
Bir murat almadım yâr kucagında
Öpülmenin, kuculmanın çağında
Geçer vakti yâr sürmeli gözlerin.

İznî'yim çekerim derd ile kahrı
Yâr doldursa verse içerim zehri
Nice yüzbün İstanbul gibi şehri,
Değer tahtı yâd sürmeli gözlerin.

MUHTAR DESTANI

Hey birader helâl mala herami
Katmak ister isen köye muhtar ol
Güzel cesedini nâr-ı cehneme
Atmak ister isen köye muhtar ol.

Aklı başta olan evinde yatar
Sebeb olan olsun benden beş beter
Günâhım yok ise günde bir kantar
Tartmak ister isen köye muhtar ol.

İymanın üstüne yıkıp fesini
Güş eyleme her gidenin sesini
Elde kürek onun bunun tersini
Örtmek ister isen köye muhtar ol

Hor görünme ahaliye, meclise
Bir renkte dur, girme hergün bir cinsine
Baştan ayağa dek murdar necise
Batmak ister isen köye muhtar ol.

Vekil harcı olma zabıt, neferin
Her rast gelen döker sana zifirin
Benim gibi sol tarafta sıfırın
Bitmek ister isen köye muhtar ol.

Her haçanki oldun köyün emini
Yalan yere sarfedersin yemini
Haftada dört çarık, beş çift yemeni
Yırtmak ister isen köye muhtar ol.

Yakın gitme her kireçli yapıya
Adam gerek hem de kalın sopaya
Gezginci misâli her bir kapıya
Gitmek ister isen köye muhtar ol.

Nâdanlar çoğaldı irfan hilleti
Sağlam vücuduna verme illeti
Elde sopa daim serserim milleti
Gütmek ister isen köye muhtar ol.

Onunla, bununla ne lâzım hay hay
Yetişir, beyhude eyleme vay vay
Eşek cennetinde senede üç ay
Yatmak ister isen köye muhtar ol.

lu! Duvar dibinde koyan babamın oğlu!
Yarın molla gelir, alır gider gelini, babamın oğlu,
allı göçünü yükletir babamın oğlu!
Üç senedir doktor elinde gezen babamın oğlu!
Derdine derman olamadığım kardaşım!
Gencecik kardaşım!

Hele dağlar, hele dağlar; iniler göğ, bu lut ağlar;
bir yan söyler, bir yan ağlar; babamın oğlu,
babamın oğlu!

Yeşil ördek, yeşil ördek; eğrilcenî deşir ördek;
çift gittiniz, tek geldiniz; hanî senin eşin ördek!
Uyan, babamın oğlu, uyan. babamın oğlu!

Kassam defteri kapana, babamın oğlu!
Evi harağ, babamın oğlu! Malı mezat, babamın oğlu!
Oğulsuz kardaşım! Kôr ocak kardaşım!
Oğlansız kardaşım! Çırası sönen babamın oğlu!
Kapısı örtülen babamın oğlu!

Yorgunum, yorgunum, yorgunum! Felek vurdu, kırdı kanadım, dargınım!
Kardaş, kardaş! Senin yerine ben ölsem nolurdu,
kefinime giren babamın oğlu! Kabirime giren babamın oğlu!
Etme kardaş, etme! Ben yatacaktım bu salın üstünde,
ben girecektim bu kefinin içine! Ne diye elimden aldın kardaşım!
Korkarım gelinin durmaz kardaşım!
Korkarım, bayramınan gelirler,ahr giderler kardaşım!

Bir ana oğlu için söylemiştir :
Oğul, oğul, oğul, kulaç kollu oğul, oynak omuzlu oğul!
Hep düşmanlar bir araya geldiler, beni oğuldan ayırdılar, oğul, oğul!
Ben bilmezdim kuzumun böyle babayığıt olup da gezdiğini.
Sarî kâküllü kuzum, üğü gözli yavrum!
Güzellerde göynü kalan oğlum!
Al gelinler almayan oğlum!
Kınalı eller sıkmayan oğlum!
Sürmeli gözler öpmeyen oğlum!
Oğul, oğul, yaşlıların düğüne gider oğul!
Askere gitmiş desem, oğul!
Demesinler oğlum (öldü) deyî!
Anası eline ekmeç dürmeyen oğul!
Anası giydiren de boyuna bakmayan oğul!
Anası gelin kızına gitmeyen oğul!
Köseç gözli oğul!
Kaldir kollarını oğul!
Türlü libas giydireyim oğul!
Yavrum şu dünyada hiç mi gezmedi?
Niye yalan oldu oğul, niye böyle oldu oğul?

Oğul, oğul, oğul, un çuvalı yavrum, bul gur çuvalı yavrum, kara kese oğul!
Arkamın göyneği oğul!
Bir murat görmeyen oğul!
Oynak omuzlu kuzum, eğrilce kekilli kuzum!
Oğul, oğul, muratsız oğul!
Hele vara, hele vara, var derdine derman ara, kuluncunda çifte yara, yalan dünyada havası kalan oğul!
Oğul, oğul, Ahmet Çavuşun kuzu çobanı oğul!
Bir kağıt alamayan oğul!
Bir öküz alıp da boynuna boyunduruk takmayan oğul!
Hevası karnında kalan oğul!

Aşağıdan yukarıya ün oldu, suyun yüzü ılgıt ılgıt kan oldu, oğlum ölmüş diye yaylalara ün oldu.
Oğul, oğul, muratsız oğul!
Bir çora (hastalığa) uğrayıp da ölen oğul!
Al gelinler almayan oğul!
Kınalı eller sıkmayan oğul!

Halasının kızı söylemiştir :

Dayımın oğlu, dayımın oğlu!
Oynak omuzlu dayımın oğlu!
Kulaç kollu dayımın oğlu!
Bir tek dayımın oğlu!
Yedi yaşındayken elin kapısına çiftçi giden dayımın oğlu!
Birşeylere yaramayan dayımın oğlu!
Gencecik ölen dayımın oğlu!
İspartada gezdi yürüdü, Manisada gezdi yürüdü!
Dayımın oğlu, dayımın oğlu, dayımın oğlu!
Fıkara dayımın oğlu!
Dayım ekmeği yemedin dayımın oğlu!
Öksüz dayımın oğlu!
Yaşlıların askere gidiyor dayımın oğlu!
Pehlivan pençeli dayımın oğlu!
Küçükçük dayımın oğlu!

Eliyle alırken alacağında, ağızıyla yeriken yiyeceğinde, işini önüne alan dayımın oğlu!
Ellerin damının altında büyüyen dayımın oğlu!
Tatlı ekmeç görmeyen dayımın oğlu!
Dayımın oğlu, dayımın oğlu, ha vası içinde kalan dayımın oğlu!
Yayla seni yaylayamadım, delidir divane göğnümü eğleyemedim, küstü dayımın oğlu eğleyemedim, dayımın oğlu, dayımın oğlu!
Köşelerde uyur gezirdi dayımın oğlu!
Eller ekmeç düzerdi eline, dayımın oğlu!

Eller girmiş evlerine yattıyor, dayımın oğlu kuru yerlerde yattıyor, sana soğuk geçme (z) mi dayımın oğlu!
Sen hastasın dayımın oğlu!
Soğuk sular içirmedik, yardım diye diye ölen dayımın oğlu!
Dayımın oğlu, dayımın oğlu!
Arkadaşlarını görmeyeyim mi dayımın oğlu!
Gencecik ölen dayımın oğlu!

Fatoş kocası için söylemiştir :

Nerelere kodun gittin Memet beni? Duvar dibinde kodun gittin beni!
Çocuğum yok ki duvarımın dibinde otursun!
Kaldım komşular, çöllerin başında kaldım!
(Çoluğun yok, çocuğun yok, hadî sen git!) derlense Memet!
Çıkarıverirlerse Memet!
Aslan ağan öldü, yuvam öldü!
Kôr ocak evim öldü!
Evim öldü!
Yuvam öldü!
Eller yaylasına göçerken, eller seçimini seçerken, göcünü ayıran ağan, ağan!

Tecirler geliyor, davarım almaya gelmişler, gevişini bozmayan Memet!
Ali Paşa ağıyor Memet!
Ben yapamam, nöğüreyim Memet!
Ne diyeyim de varayım Memet!

Oğullunun yeri çayır çimendir, oğulsuzun yeri tozdur dumandır, ağan bunun sonu, ağan gümandır!
Sen öldün de hiç bir

AT HAKKINDA BİR ARAŞTIRMA

- 2 -

Yazan : Cahit ÖZTELLİ

Cido : Bu ada yakın olarak Divan'da Cıday) adlı bir hastalık kaydedilmiştir. Göğüste çıkan bir hastalıktır. Dağlanarak geçer, diye ilâve edilmiştir. Bizim tesbit ettiğimiz (Cido) eğerin vurmasıyla ön taraf sırtın cerahatlanmasıdır. Tedavi için delinir ve bıçakla şiş kısmı alınır. Divan'da eğer vurmasıyla hasıl olan hastalığa (Yağır) denilmiştir.

Diğer hastalıklar ve tedavileri :

Sancu : Hayvan soğuk alırsa sancılannır.. Karnını kızdıracak (ısıtacak) birşey yedirmek lazımdır. Kına su ile karıştırılarak içirilir. Ayrıca hayvan koşturularak terletilir.

Karın şişmesi : Hayvanın karnı şişer, tersleyemez, yere yatar. Tedavisi amel söktürmekle olur. Onun için sabun suda eritilerek içirilir. Divan'da bu hastalığa (Koler-gen) denilmektedir.

Kızıl kurt : Soğuktan olur. Hayvan durmadan tepinir. Tedavisi yoktur. Onbeş gün içinde ölür.

Sülük : Su içerken sülük boğaza, buruna veya ağıza yapışır. Ağızda kalırsa elle alınır. Adı tönbekeyi suda çalkalayarak posa sülüğün bulunduğu yere yakın konur. Kokudan düşer.

Isıcak geçiği : Fazla sıcaktan olur. Bir koyun kesilerek sıcak derisi hayvanın sırtına

şeylere yaramadım, oy Memet! Uyudun uyanmaz mısın Memet! Dalgın uykulardan uyanmaz mısın Memet! Ağam, ağam! Kör ocak evim öldü, ağam! Yuvam öldü, ağam!

Bu yakımların eski bezeklerden de asıg lanarak (motiflerden faydalanarak) içe doğduğu gibi, ölü evinde, oracıkta yakıldıkları; oysaki çok sonra, başka ağızlardan yazıya geçirildikleri göz önünde tutulursa yarından çok değerlerini yitirdikleri anlaşılır. Yine de öyleyken, gerçek birer sanat anıtlarıdır. Yahn, ama görkemli birer anıt!

Büyük Türk Gökçe - yazını (edebiyatı) böyle örneklerin yayınlanmasından sonra doğacaktır. Türkçenin gelişiminde, neden halka eğilmek gerektiği, bunları okuyunca daha iyi anlaşılıyor. Dil devrimine karşı duranlar, manevi sorumluluklarının büyük olduğunu anlamalıdır.

İMAMOĞLU İsmet Özalp

tına geçirilir. Ayrıca bunun üzerine yorgan vesaire konarak terletilir. Bu sırada önünde daima su bulundurulur. İyice terledikten sonra iyi olur.

Yuz : Buna karşı (Tokat emi) sürülür. Zile'nin Tokat ilinin ilçesi ve emin ilâç demek olduğu malumdur. Bu bir nevi yağdır. Ayrıca (lüle kükürtü) havanda dövülerek arpanın üzerine ekilerek yedirilir.

Sakagu : Soğuktan olur, burun akar. İki çeşidi vardır: Biri (Akarca) sakagusu ki, iyi olması mümkün değildir. Burunun içinde çiçek (yara) olur, hışırdar. Hayvanı vurmak lazımdır. İkincisi (Gün) sakagusu, Beline güneş geçmesinden olur. Tedavi için boğazı yakalanarak başı aşağı gezdirilir. Merkepte bu hastalık tedavi edilemez. Divan'da bu hastalığa (sengregü, sakan, sıkma) adları verilmiştir.

Solugan : Terli iken su içirmekten veya üşümekten olur. Öksürür. Yelden (üşüt mek) olursa üç-beş ay sürer. Bazen hiç iyi olmaz. Divan'da bu hastalıktan aynı adla bahsedilmiştir.

Divana ait kısımlar Dr. Hilmi Dilki-men'in (Veteriner Hekimliği Tarihi) adlı kitabından alınmıştır. Aynı eserde adı geçen hastalıklar şunlardır: (Sengregü, cıday, yağır, kolergen, bigil, çildek, etilgen, sakan, sıkma, sap, solugan, koturgan).

İlâçlar da şunlardır: (eğiş, keküs, kunduz).

Şamanlığın izleri :

Yukarıdaki bilgiyi Zile'de, dedesi, babası ve kendisi nalbant olan 65 yaşlarında bir ihtiyardan aldım. Görüldüğü üzere tedavi şekilleri tamamen dünyevidir. Bunlar dışında sihrî ve şamanlığın izlerini taşıyan, hâlâ arasıra tatbik edilen (ocak) lar vardır. Sancılanan insan ve hayvanlara tatbik kedilen şamanın tedavi usulleri arasında bulunan, yayla ok atmak suretile kötü cini vücuttan kovmak şekli de vardır. Zile'de tesbitine muvaffak olabildiğim yirmi kadar ocak arasında (sancı ocağı) küçük bir yay vasıtasıyla hayvanın veya insanın karnına ok atmak suretiyle son çareye de başvurulur. (Zilede şamanizmin izlerine dair bir yazımızı başka bir sayıda vermeğe çalışacağım.)

İslâmî tesir olarak kıymetli atların boy

Çumranın Alan Köyünde

EKİN İŞLEME

Yazan : Veli (VAROL) ALANLI

Geçen yazımızda çift sürmeyi anlattık. Bu yazımızda da ekim işlemeyi bahsedelim.

Ekimler ekilip, baharda da susam, seğerek (1) nohut, bostan v.s. yi de ektikten sonra öküzleri dağlara sürerler ve otlatırlar. Bunlar için hususi çoban tutulur. Ekinler bitinceye kadar güdürlürler. Şimdi ekim işlenmesine -biçilmesine- gelelim.

Hububat olarak ekilenler, buğday, arpa, göremez (2), yulaf ve çavdardır. Bakliyat-tan; nohut, bakla (3), mercimek gibi kuru sebzelere. Hububattan en çok ekilene ilk

nuna deri için sarılmış bir dua muskası asmak vardır. Ayrıca islâmiyetten öncesi-nin hatırası olduğunu sandığım mavi boncuktan bir gerdanlık ve bunun ucuna bağlanmış olan muskanın yanlarını saran hilâl şeklinde kemik takılır. Bu kemiğin domuz dişinden olanları hayvana cesaret temin edermiş. Mavi boncuk nazara karşıdır. Bazı atlar sahiplerine uğur bazıları ise uğursuzluk getirir olduğuna inanılır.

Zile'de geleceği Milâttan önceki devirlere varan bir panayır vardır. Malum olduğu üzere (Anaitis) mezhebinin merkezi Zile'dir. Her yıl yapılan büyük dini merasime, Anaitisin en uzak yerlerdeki sâlikleri âdeta bir haç zıyareti yaparlardı. Bu vesile ile büyük alışverişler yapılırdı. Bu panayır daha sonraki devirlerde sürüp gelmiştir. Bilhassa hayvan alım satımı bugüne kadar devam etmiştir.

Daha eski devirlere ait bir hatıramı da şuraya kaydetmeden geçemeyeceğim. Folklor tetkikleri için köyleri ziyarete ettiğim yerlerinde tarihi araştırmalara da önemli yer ayırdım. Maşat köyünde büyük bir höyük te bir Eti tableti buldum ve Ankaraya gönderdim. Tarih Kurumunun yaptırdığı kazı da ev içinde yapılmış bir mezarda gömülü bir at iskeleti bulundu. Bu zamana kadar yapılan kazılarda Etilerin at kullandıkları na dair taşlardaki kabartmalardan başka bir esere tesadüf edilmemiştir. Bu buluntu atının ölümü karşısında Etilinin duyduğu teessürü, insanların gömüldüğü yerde hususi bir mezara gömmek suretiyle gösterdiği alâka dikkate şayandır.

Cahit ÖZTELLİ

ikisi ile göremezdür. Halk; safi buğday ekmeği yerine daima göremez unundan yapılmış ekmeği yer. Çok defa da yalnız arpa ekmeği yer. Buğday; tohumluk ve bir de Devlet ve diğer borçlarını ödemek için lâzım olan parayı temin etmek maksadiyle satılır. Zira buğday, her vakit öteki hububat nevelerinden fazla paraya satılır.

Ekin işlemeye; daha evvel olmasından, önce arpadan başlanır. Bu da evvelâ harımlarda olur. Harım; köyün kenarında ve köye çok yakın olan tarlalardır. Sonra daha uzak, olan tarlalara işlenmeye başlar. Arpayı yolarken -ki daima elle yolunur- ellerine anız (4) batmasını diye parmaklarına, bilhassa ekini koparmakta büyük rolü olan küçük parmağa, icap ederse ondan sonraki iki parmaklara da çarpırt (5) bağlarlar. Buğday işlerken de orak, tırnaklarını kesip parmaklarını acıtmasını ve daha çok şerevle (6) alsın diye parmaklarına elilik (7) takarlar.

Uzağa ekine gidenler, akşama kadar ekini dağına (8) -tâbir böyledir- göç ederler. Eşegin üstüne eğbeleri (9) atarlar. Her bir gözüne kavrulmuş bulgur, ekmeğe, çatal testi (10), boduç (11) ve nihayet yannığa (12) doldurulmuş ayran semerinin arkasına asılır. Böylece daha erken ekim işlemeye gitmiş olanların azığı (13) arkalarından tarlaya götürülmüş olur. Azık için götürülecek ekmeğe ekseriya oğlak derisinden yapılmış dağarcıklara konur. Fakat iki kat dikilmiş bezlerin içine de koyarlar. Dağarcıklar hususi surette yağlanarak yumuşak tutulur. Yukarıda söylenilen yannık ise kışın kokmasını diye tuzlanarak saklanır. Yaz gelince onu ıslatıp yumuşattıktan sonra içine ayran doldururlar.

İlk arpa işlediği vakit büyükler küçüklerle eğlenmek için :

— Lan Memiş birnağını (14) anız kesmedi mi?

— İl (15) şuna bak aylan (16) benim le zeklenin (17) mi?

— Neye zekleneyin aylan tıngırdadının (18) diye birbirlerine takılırlar.

Buğday işleyip akşam eve dönerlerken de şöyle konuşurlar :

— Mevli!...

KÖS KÖSE

Yazan : İhsan HAMAMIOĞLU

Vaktile bir padişahın üç oğlu ile üç de kızı varmış. Padişah, birgün hastalanır, ev lâtlarını yanına çağırır; bir çok nasihatlar yaptıktan sonra: «Ben öldüğüm zaman kimler mezarımı ziyarete gelirse, kızlarımı sıra ile onlara verin» der, birkaç gün sonra ölür.

Üç kardeş bir gün otururlarken küçük kardeş babasının vasiyetini büyük kardeşlerine söyler. Ertesi sabah mezarlığa giderler, mezarın başında bir devin zikrettiğini görürler. Düşünürler: «Biz kardeşimizi bu deve veremeyeceğiz» derler. Küçük, itiraz eder. Büyük kız kardeşlerini bu deve verirler. Dev, kızı alır, gider. Kardeşleri de eve dönerler; gece gündüz avla vakit geçirirler. Sabahleyin yine mezarlığa giderler. Bu se-

fer mezarın başında bir arslan görürler; yine küçüğün itirazıyla ortanca kız kardeşlerini de verirler. Arslan kızı alır, gider. Ferdası sabah yine gelirler; mezarın başında bir tavus kuşu bulurlar. Küçük kardeşin ısrarı üzerine, küçük kız kardeşlerini de buna verirler.

Üç kardeş bu arada sık sık ava giderler; gezerler, böylelikle vakit geçirirler. Bir gün avda gecikirler. Karanlık basar, dağda kalırlar. Küçük kardeş, «Ben okumu atacağım, nereye düşerse, orada misafir kalacağım», der, mağaraya girerler ki, içi kendi saraylarından daha yüksek ve daha güzel. Hemen avlarını pişirirler, yerler, içerler; büyükle ortanca kardeş yatarlar. Küçük düşünür, kendi kendine: Buranın el-

- Ne din torun dayı? (19)
- Nasıl ekininiz evinni mi?
- Maşallah çok evinni.
- Ne kadar?
- Bir evceledim (20) 40. ikincisinde

63, üçüncüsünden 57 tene (21) çıktı. Yani bir başağı alıp ovalamış çıkan taneler sırasıyla bunlardır.

— Bizim o kadar değil. Ben geç ekim de ondan. Yine çok şükür Allaha artık gün geçtikçe ekin işlemek işi kızıdır. Bu sebepten bazı kimseler hem daha fazla ekin işlemek, hem de yorgunluğunu gidermek için ekin tarlasında yatarlar. Gece ay ışığında ekinler, işlerler. Gündüzleri ekini, kendilerini sıklamak için eyner şeklinde işlerler. Eyner; muayyen enlilikle ve uzunlukta tarlanın ekinli bir kısmıdır. Büyüklüğü, ekin işleyenlerin sayısına göre değişir. Sabahdan akşama kadar ailenin en büyüğünün isteği veya tahvili üzerine yine onun tayinine bağlı vakit kadar soluklamalarla yemekler hariç işlemeye devam ederler. Sıcak bütün hararetiyle üzerlerine çöker Durmadan ter burunlarının ucundan ve yanaklarından sızarak çenelerine kadar iner. Oradan da yere damlar. Ekinin kökünden çıkan toprak; bir taraftan ağızlarına giderek dişlerinin üstünde topraktan bir kils yaparken, diğer taraftan terle karışarak yüzdeki hatlara göre şekillenir. İşte böyle bir anda bir rüzgâr esecek olursa, bundan istifade etmek için hemen doğrulurlar. Ellerindeki şevreleleri destenin, yani

daha evvelki şevrelelerden meydana gelen küçük küçük işlenmiş ekin topluluklarının üstüne atarak, rüzgâra karşı dönerler ve:

— Es örüzgâr -rüzgâr- es koç yiğidin bağlarına diye erkekler göğüslerini açarlar ve geçici de olsa serinlemiş olurlar. Tabii bu rüzgârın şiddetlisi de olur. O zaman da desteleri dağıtır. Bu ekini işlemekten daha zor gelir onlara. Buna meydan vermemek için desteler sık sık toplanır ve yığın yapılır. Kazara deste çoğalsa ve bu esnada böyle bir rüzgâr esse, ki bu rüzgâr ekseriya gelirken bir mihver etrafında dönmüş gibi eserek gelir. O vakit herkes onun tarafına hiç bakmamak şartıyla o gelinceye kadar destelerin üzerine taş koyarlar. Bir taraftan da bu kör şeytandır, diye okuyup üflerler. Bütün bunlara rağmen o rüzgâr gelip yine desteleri dağıtır, gider.

(1) Keten tohumuna benzeyen, fakat tanesi küçük olan bir nebat olup yağı çıkarılır ve posasından hayvanlar için küspe yapılır. (2) Buğday ile arpanın karışımı şekli. (3) Fasulya. (4) Ekinin yapraklarının parçası ve bir de ekin kökleri. (5) Çapıt, bez. (6) Elde toplanan ekin. (7) Parmak şeklinde ve delik ağaç. (8) Ekin tarlası. (9) Heybe. (10) İki kulplu testi. (11) Testinin küşüğü. (12) Büyük oğlak veya kuzu derisinden yapılmış bir şey. (13) Uzak yerlerde yenecek ekme v.s. (14) Parmak. (15) Hele. (16) Ulan. (17) Alay etmek. (18) Daha fazla alay mânasına gelen öttürmek. (19) Evinli. (Bir başakta çıkan tane miktarı), verimli. (20) Ovaladım. (21) Tane.

bet bir sahibi vardır. Biz buraya girdik o da şimdi gelir» der. Kılıcı yanına alır, Kur'an okumaya başlar; bir de bakar ki, dört başlı bir dev geliyor. Oradan kendine bir yeri siper alır, kılıcıyla dev parçalar. Bir kenara çeker ve üstünü örter. Yalnız devin kulaklarını keser, saklar. Kendi de bundan sonra uyuklar... Sabahleyin kalkıp giderler.. O gece yine geç kalırlar. Küçük kardeş, oku atar, ok yine bir mağaraya düşer. Bakarlar ki, bu mağara öbürkünden daha büyük, daha güzel! Yine yemeklerini yerler, yatarlar.. Küçük kardeş, yine bekler, kılıcı yanına koyarak Kur'an okumaya başlar. Biraz sonra bir hırıltı duyar. Kılıcı alır; bakar ki, beş başlı bir dev geliyor. Hemen kılıcıyla bunu da orada öldürür ve bir kenara çeker. Kulaklarını keser, saklar. Sabah olur, yine ava giderler. Aksilik bu ya... O gece de geç kalırlar... Küçük kardeş, oku nu atar.. Yine bir mağaraya düşer. Bu mağarayı tarif etmek çok güç... Çünkü içi öbürlerinden daha büyük ve güzel... Ne ise.. Mağaraya gelirler. Yerler, içerler, yatarlar. Küçük kardeş, yine yatmaz, bekler. Gece geç vakit, bir horultu duyar. Obir seferkinden daha çok korkar... Ama yine kılıcı alıp, bekler. Dev kapıdan içeri girince, vuruşmaya tutuşurlar. Küçük kardeş çok uğraşır. Nihayet bu altı başlı dev de öldürür... Kulaklarını keserek, bir tarafa çekip bırakır.

O zamanlarda herkes sabahleyin ateşle uyanırmış... Küçük kardeş, bakar ki ateş sönmüş. «Eyvah, şimdi yine ne yapacağım? kardeşlerim bana darılacaklar!» der. Mağaradan dışarı çıkar, bir de bakar ki, karşıda bir ışık yanıyor. Koşmaya başlar.. Yolda giderken, sakallı bir adama rasgelir. Sakallı: «Yavrum, nereye gidiyorsun, şimdi sabah olacak..» der. O zamanki devirde, sabah akşam şöyle olurmuş: Bir kelep = (yumak) siyah, beyaz tel varmış, bu adam sa bah için beyaz tel, gece için de siyah tel sararmış... İşte, gece ve gündüz yapmak, bu adamın elinde imiş... Ne ise. Küçük kardeş ile konuşurlar. O adam, «Sen benim elerimi bağla da git, ateşi al, çabuk gel» der. Küçük kardeş, bu adamın ellerini kuvvetle bağlar ve gider. Ateşe yaklaştığı zaman, bakar ki ateşin üstünde çok büyük bir kazan var... İçinde insan ve hayvan, etleri pişiyor.. Kazanın etrafında da kırk tane dev yatıyor.. Küçük kardeş, yavaşça gelir.. Bir elle kazanı kaldırır, ateş alır; giderken devin biri uyanır. Bunu tutarlar, «Biz kırk tane dev, bu kadarını kaldıramıyoruz

da, sen nasıl bir elinle bunu kaldırdın? Sen bizim derdimize deva olursun», derler. Küçük de: «Hayrola, söyleyin bakalım?..» der. Devler, cevaben: «Biz peri padişahının üç kızını almak istiyoruz; onları alıp bize vereceksin.. Vermediğin takdirde, seni kazanın içine atar, pişiririz!» derler.

Küçük kardeş, «Siz, bana kırk fındıkla, bir çekiç getirin», der. Getirirler. Küçük kardeş bu kırk dev gece vakti peşine takar, doğru padişahın sarayına giderler. Onlara, «Ben şimdi saraya gideceğim, bir fındık kırdığım zaman, birer birer yukarıya çıkarsınız» der... Kendisi de saraya çıkar. Padişahın odasına girer, kılıcını alır, merdivenin başına gelir. Bir fındık kırar. Bir dev gelir. Onu orada öldürür. Elhasıl, kırk fındık kırar, kırk dev de öldürür. Merdivenin başına çıkar. Padişahın odasına girer. Şerbetleri içer; şamdanları söndürür; oda dan çıkar, sonra kızların odasına gider, bakar ki, üç tane güzel kız görür. Bunların da şerbetlerini içer; şamdanlarını değiştirir ve büyük kızı büyük kardeşine, ortanca kızını ortancaya, küçük kızını da kendine nikâh eder, çıkar, gider. Hemen ateşi alır, kardeşlerinin yanına döner. Yolda, ellerini bağladığı ihtiyar adamı bulur. İhtiyar: «Aman oğlum, nerede kaldın, tam yedi gün, yedi gece ahali uykudadır» der. O da, «Aman baba, şimdi ben giderim» der. İhtiyarın ellerini çözer. Mağaraya gelir, kardeşlerini uyandırır. Kardeşleri, buna: «Aman, sen de bize hiç uyku uyutmazsın» derler.

Gelelim padişahın sarayına... Sabahleyin, saray halkı kalkınca bir de bakarlar ki, kırk tane dev, merdiven başında kanlar içinde yatıyor. Padişah bakar ki, kılıcı kanlar içindedir. Şamdanlar, değişmiş.. Şerbetler, içilmiş... Padişah, «Bu işi, kim yapmışsa, kızlarımı ona vereceğim!» diye ilân eder. Herkes, sarayın önünden geçer, kimse bir şey söyleyemez. Padişah: «Şu dağda üç kardeş var.. Acaba bu yiğitliği onlar mı yaptı?» der. Üç kardeşe adam gönderir. Büyükle ortanca, küçük için: «Onun aklı ermez o burada otursun» derler. Kalkıp giderler. Padişahın huzuruna girerler; işten haberleri olmadığını söylerler. Padişah «Sizin bir kardeşiniz daha var mı?» diye sorar. «Var amma, onun aklı böyle işleri kesmez!» derler. Padişah, ısrar eder. Küçük kardeşi getirir. Küçük kardeşleri vak'ayı baştan aşağı anlatır; devlerin kulaklarını cebinden çıkarır, padişaha uzatır ve odalara gidip yaptıklarını ve kızları nikâh ettiğini padişaha anlatır. Padişah çok mem-

nun kalarak kızlarını üç kardeşe verir...

Bunlar kızları alır, yola revan olurlar; o zaman da meşhur Kös Köse namında ha vada at üstünde uçan bir kimse varmış.. Bunları görünce, havadan süzülür, gelir. Küçük kardeşin atının üstünden kızı alır, havalanır. Büyük kardeşleri, kızları alır, giderler. Küçük kardeş Kös Kösenin peşinden gider, gider, yorulur. Bir çeşmenin başına oturur. Su içer, biraz da dinlenir. Bir hizmetçi kız gelir. Su alırken, onu görür. Eve dönünce, hanımına: «Çeşmenin başın da bir genç gördüm; tıpkı size benziyor» der. Çeşmenin başına gelir; bakar ki, küçük kardeşi... O da, hemşiresini tanır. Bir birlerine sarılırlar. Eve gelirler. Akşam olur, hemşiresi, «Şimdi dev gelir, belki seni görünce darılır; gel, ben seni gizliyeyim» der. Onu dolaba gizler. Akşam üstü dev gelir. Hanım, onu merdiven başından karşılar. Dev suratını ekşitir, gayet sert bir halde: «Burada insan eti kokuyor», der. Hanım, «Hayır, birşey yok!» cevabını verir. Dev, o gün başından geçenleri hanımına anlatır: «Bu gün bir adam gördüm, atın üstünde idi, yanında bir kız vardı, havada uçuyorlardı. Bütün devleri peşine gönderdim, alamadım, der. Küçük kardeş bu lâkırdıları dolaptan dinler. Hanım, Deve: «Benim büyük kardeşim şimdi buraya gelse, ne yaparsın?» der. Dev: «Yerim!» cevabını verir. «Ya ortanca gelirse?», «Onu da yerim.» «Ya küçük kardeşim gelirse?» «Onun, başım üstünde yeri vardır; çünkü seni bana veren odur!»

O zaman hemşiresi dolaba açar, küçük kardeşi dışarı çıkar; Devle görüşürler. Me-seleyi, anlatır; kızı kurtarmanın mümkün olamayacağını anlar. Sabahleyin yola revan olur, rasladığı bir çeşmenin önüne oturur. Başından yine aynı şeyler geçer. İkinci kız kardeşini verdikleri arslanın evine gelirler. Onunla da hep bu lâkırdılar konuşulur. Aynı neticeye varılır. Velhasıl, üçüncü çeşmede tavus kuşunun evine misafir olur. Akşam üstü kuşla konuşurlar, kuş: «Yavrum, sakın sen gitme, bütün kuşları

peşinden uçururum ben de uçarım» der. Fakat, o da muvaffak olamaz. Neticede «Ne yaptın isek kızı alamadık; biz alamayınca sen hiç alamazsın» der.

Sabahleyin küçük kardeş yola girer. Bir dervişe rasgelir. Derviş, «Böyle nereye?» der. Küçük kardeş, başından geçenleri anlatır. Derviş: «Yavrum, der, Kös Kösenin evi, şu dağın arkasındadır. Onun iki atı vardır, biri taydır, obiri annesidir; o gizlidir. Şimdi tayla gezer; Evinin, kapısı penceresi yoktur. Yalnız, evin tepesinde ufak bir delik vardır ki, akşam üstü onun girmesi için yapılmıştır. İşte yavrum, benden sana bu kadar!» der ve ayrılır. Küçük kardeş, dağa gider, bakar ki, bir ev, amma ne kapısı var, ne de penceresi var! Başlar şarkı söylemeye. Kız, içerden sesini duyar. Hemen dama çıkar, oğlanı görür, tanır; bir ip atarak, onu, yukarı çeker. Görüşürler akşam olunca oğlanı gizler. Kös Köse gelir, kıza konuşurlar; kız ona: «Senin büyük atın nerededir! Yerini bana söyle de onunla akşama kadar eğleneyim, çok canım sıkılıyor.» der. Kös Köse de: «Pek âlâ», der; «Kız elimden kaçamaz», diye düşünür. Sabahleyin atın yerini gösterir, gider. Kız, oğlanı yerinden çıkarır, hemen ata biner, kaçarlar. Akşama Kös Köse eve gelir ki, ne at var, ne de kız!

Hemen atına biner, arkalarından gider, bunları yolda yakalar, tabii ihtiyaçla genç arasında fark var. Ana at, oğluna: «Eğer sen gençleri birbirinden ayırırsan, benden emdiğin süt haram olsun!» der. O zaman, tay, Kös Köseyi alır, havalandırır, «Yeri ne kadar görüyorsun?» der. Kös Köse «Yumurta kadar!» der. O zaman tay, aşağı atar, Kös Köse, parça parça olur. At, hemen bunlara yetişir, oğlan taya kız ihtiyar ata biner. Memleketlerine gelirler. kırk gün, kırk gece düğün yaparlar, evlenirler. Küçükün dokuz ay sonra kendisi gibi cesur bir erkek çocuğu dünyaya gelir.

İhsan HAMAMIOĞLU

Sahibi ve Yazı İşleri
Müdürü
İhsan Hünçer
Tel : 22 49 74

TÜRK
FOLKLOR
ARAŞTIRMALARI
(2. Baskı 1972 Temmuz)

P.K. 46
Aksaray — İstanbul
Aylık
Halkbilim Dergisi

Eski -Yeni bütün sayılarımızın tanesi 250 kuruştur.

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949
AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKARILAN HALKBİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

SAYI : 10

MAYIS : 1950

SENE : 1

Folklor ve Etnografyanın Konusu

Yazan : M. Şakir ÜLKÜTAŞIR

Cumhuriyet devrinin, milli kültür hareketimiz içinde, en verimli bir saha halinde kurulup gelişmesini sağladığı iki önemli bilgi şubesi vardır : Bunlardan biri Folklor, ikincisi de Etnografya'dır. Son yirmibeş yıl içinde ünlü dergi ve gazetelerde adlarına sık sık rastlamakta olduğumuz bu iki bilgi şubesinin, Türk ekolüne göre, sınır ve sahaları birbirinden ayrılmıştır.

Gerçi, bazı memleketlerde, bazı bilginler —hattâ bugün dahi— bu iki bilgiyi ya doğrudan doğruya Etnoloji'nin içinde sayar, yahut Folkloru Etnografya'nın özel bir şubesi olarak mütalâa ederler. Halbuki biz, temas ettikleri maddeler bakımından bu iki bilim sahasını birbirinden ayrı mütalâa ederek araştırmalarımıza yeni bir yön vermiş, aşağı yukarı bir ekol meydana getirmişizdir. Bununla beraber, biz bu sahada pek, tek de sayılamayız. Nitelikim Fransız, Rus Folklor ekolleri, bu iki bilgi'nin konusunu ayrı ayrı mütalâa etmişler ve bugün böyle yapmaktadırlar.

Şimdi, yirmi beş yıllık bir çalışma ile yeni ve az çok birbirinden farklı bir çerçeveye içinde gelişmekte olan folklor ve etnografyanın şubelâşması ve ayrılışına göre konularını gözden geçirelim : Fakat bundan önce, konuşmamızın esasını teşkil edecek olan Folklor sözüne kısaca göz atalım.

Folklor kelimesi, İngilizceden alınmış mübteke bir isimdir. Burada "folk" halkı, "lor" bilgi, tetkik demektir. Bu itibarla folklor

halkı bilme, halkı tanıma anlamına gelen bir tâbirdir. Folklor kelimesini ilk önce 1864 te İngiliz yazarlarından "William John Thomas" böyle toplu bir şekilde kullanıp ortaya atmıştır. Bu kelime, zamanla tutunarak belli bir bilginin adı olmuştur. Nihayet bugün de dünya bilim âlemi bunu hemen umumiyetle böyle kullanmaktadır. Yalnız Almanlar, Folklor sözünü bilmekle beraber, bu mânâda daha çok "Volkskunde" tâbirini kullanırlar. Bu tâbirdeki Volks Almancada halk ve Kunde ise (bilmek mânâsına olan) Kennen fiilinden bir isimdir. Binaenaleyh Almanca'daki bu tâbir de, Folk-lor kelimesi gibi, "halkı bilme", "halkı tanıma" mânâsına gelir.

Bizde ise ilk defa, büyük bilginimiz rahmetli Ziya Gökalp, Folklor'u "Halkiyat" kelimesiyle dilimize nakletmiştir. Sonradan ilk ilmi bir folklor kurumumuz olan Halkbilgisi Derneği de bunu "Halkbilgisi" suretinde ve tam Türkçe karşılığıyla kullanmıştır. Fakat bugün onu, daha çok dünya bilim âlemine uyarak, hemen umumiyetle "Folklor" suretinde kullanılmaktadır. Bütün dünyada nispeten en yeni bir bilim şubesi olan folklor, bizde tamamen Cumhuriyet devrinin mahsulüdür.

Buraya kadar verdiğimiz şu pek kısa ve gerekli bazı açıklamalardan sonra artık bu iki bilgi alanının tarif ve konusunu ele alabiliriz.

Folklor en derli toplu mânâsıyla halk şairleri, halk gelenek ve görenekleri gibi tama-

